

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2019/3

Szakmai védnökök
Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

A szerkesztőbizottság tagjai
Boszoki Petra
Laczkó András
Milbacher Róbert
Pálffy Eszter
Pap Balázs
Szatmári Áron

Tördelőszerkesztő
Pap Balázs

Borító
Simor Kamilla

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó
a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti
és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vezetője
(7624 Pécs, Ifjúság u. 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

EFOP-3.4.3-16-2016-00005

Korszerű egyetem a modern városban: Értékközpontúság,
nyitottság és befogadó szemlélet egy 21. századi felsőoktatási modellben

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

SCHELHAMMER ZSÓFIA	
Tinódi ismeretlen verseiről	5
JANKOVITS LÁSZLÓ	
„Septima iam”: Ismétlés és variáció Janus Pannonius <i>Ad somnum</i> ában	21
ASZTALOS VERONKA-ÖRSIKE	
Színészi vendégjáték mint újraértelmezés	
Eleonora Duse 1892–93-as budapesti <i>Nórii</i>	27

KRITIKAI LAPOK

KERPICS JUDIT	
A betstelen Szivonyánék próbatételei	42
LACZHÁZI GYULA	
Bepillantás a kora újkori családok érzelmi gyakorlataiba	47

HASZNOS MULATSÁGOK

S. LACZKÓ ANDRÁS	
Kemény Zsigmond indiánjai	
A <i>Poharazás alatt</i> Amerika-ábrázolásáról	56

Schelhammer Zsófia

Tinódi ismeretlen verseiről

Tinódi Sebestyén Balassi után talán a leggyakrabban elemzett 16. századi költőnk, a legtöbb őt érintő vizsgálódás tárgya pedig az első ismert magyar szerzői kötet: az általa összeállított *Cronica*.¹ Van azonban több éneke is, amelyeket nem válogatott bele ebbe a gyűjteménybe, és amelyek még rejthetnek meglepetéseket az életművével kapcsolatban.

A *Zsigmond király és császár krónikája* bizonyos szempontból egyedülálló a versei között. Egyrészt ez sem szerepel a *Cronicában*,² másrészt több história összefűzésének tűnik, mint az *Erdélyi* és az *Egri história*, harmadrészt szokatlanul romlottnak, részben értelmetlennek látszik az akrosztichonja, ami Tinódi esetében legalábbis meglepő. Ráadásul létezik még egy Zsigmondhoz kapcsolódó Tinódi-vers, a *Zsigmond császár fogságáról*. Utóbbit két forrásból ismerjük: az egyik a *Petrovay-énekeskönyv*, amelyben kissé unortodox módon maradt fenn, hiszen a hosszabb lélegzetvételű Zsigmond-históriába olvasztva olvashatjuk; a másik Knauz Nándor 1871-es közlése. Knauz a verset egy 16. századi könyv könyvtáblájából kiáztatott nyomtatvány lapjairól ismeri, az utókor számára azonban csak a *Magyar Állam* hasábjain maradt fenn, ahol Knauz még azelőtt publikálta, hogy az eredeti, kiáztatott nyomtatványnak nyoma veszett volna.³ Más ennyire rejtélyesen, mégis szorosan egymáshoz kapcsolódó Tinódi-versekről nincs is tudomásunk. Az *Erdélyi* és az *Egri história* esetében hasonló, mégis teljesen más dologról beszélhetünk: mindkettő megjelenik a *Cronicában*, és az egyes szakaszok előtti „fejezetcímek” (*Másod része, Harmad része* stb.) egyértelműen összekötik, egy művé olvasztják a részeket. Az akrosztichon is másként funkcionál, mint a Zsigmond-história esetében. Az *Erdélyiben* ugyanis csak a Ferdinándnak szóló ajánlás olvasható latinul, ami nem is meglepő, hiszen ezekben az években az irodalmi, diplomáciai nyelv még mindig a latin volt, ráadásul Ferdinánd sem beszélt magyarul.⁴ A versfők a továbbiakban csupán címszavakat tartalmaznak a történeésekről, ekkor már természetesen magyarul, hiszen mégiscsak ez Tinódi anyanyelve, illet-

1 TINÓDI Sebestyén, *Cronica*, Kolozsvár, 1554. RMNy 109.

2 Ebben osztozik a *Jason és Médeával*, a *Jónás históriájával* és a *János király fiáról való szép krónikával* is.

3 KNAUZ Nándor, *Tinódi Sebestyénnek eddig ismeretlen versezete Zsigmond királyról*, Magyar Állam, 1871. november 16. – Knauz arról sajnos semmilyen felvilágosítással nem szolgál, hogy milyen könyvben lelta fel a verset.

4 Mint Pap Balázstól megtudtam, Vadai István elképzelhetőnek tartotta, hogy eredetileg ez az akrosztichon-rész is magyarul íródott, csak az uralkodó jóindulatának elnyerése végett írta át Tinódi latinra.

ve az a cél, hogy minél szélesebb réteg be tudja fogadni a szöveget. Kolofont hiába keresünk az egyes részek végén. A legfontosabb különbség azonban, hogy Tinódi az első rész akrosztichonja után csupán egyszer, a negyedikben jeleníti meg a nevét, míg a Zsigmond-históriában minden fejezetben. Az *Egri históriával* majdhogynem pontosan ugyanaz a helyzet, mint az *Erdélyivel*, bár ott nem találunk latin szöveget, és ténylegesen csak egyszer jelenik meg Tinódi neve az akrosztichonban.

Az előzőektől eltérően a Zsigmond-história esetében nem rendelkezünk szerző által hitelesített nyomtatott forrással, mivel nem került bele a *Cronicába*, illetve minden ma ismert és valószínűsíthető forrása Tinódi halála után jelent meg. Ezen kívül abban sem lehetünk biztosak, hogy a verset egy lendülettel írta volna meg szerzője, illetve látszólag az akrosztichonok sem olyan letisztultak, mint az előző két história esetében. Jelentős különbségek mutatkoznak tehát a három históriafüzér között, azonban minden eltérés dacára mégis azt gondolom, a közös tulajdonságaik sem elhanyagolhatók, és Tinódinak a másik két vershez hasonló szándékai voltak Zsigmond király történetének kiadásával kapcsolatban is. Valószínűnek tartom, hogy mindegyik Zsigmondhoz kapcsolódó szöveg ugyanabban az évben keletkezett, és hogy Tinódi külön szerette volna megjelentetni a részeket, az előzőeknél kicsit lazább, mégis megfelelően erős (tematikus) láncra felfűzve. Továbbá annak ellenére, hogy a szakirodalom jelenleg két külön Zsigmondról szóló Tinódi-verset tart számon, szerintem egyetlen versként kellene kezelnünk nemcsak a ma Zsigmond-krónikaként ismert vers részeit, hanem a Zsigmond fogságáról szólót is. Mielőtt azonban mélyebben kifejténém az álláspontomat, érdemes szorosabban megvizsgálni magát a szöveget és a forrásokban található változatok közötti különbségeket, illetve azt is, vajon miért nem ismerjük Tinódi életében megjelent nyomtatott változatát az énekeknek.

A *Cronica* első részébe semmiképp nem kerülhetett volna be Zsigmond históriája, hiszen azok egykorú, hazai történelmi eseményeket dolgoztak fel, írott forrásra Tinódi nem támaszkodhatott a szerzésük közben. A második részben ilyen jellegű megkötéssel nem találkozunk, kissé vegyes anyagnak tűnik az énekek lajstroma, azonban mindegyik önálló történetet beszél el, folytatásnak, előzménynek egyik esetben sincs nyoma. Ha fenntartjuk az elképzelést, hogy Tinódi Zsigmond teljes krónikáját versbe akarta szedni, akkor semmi meglepő nincs abban, hogy kihagyta az egyéb vonalak mentén válogatott gyűjteményéből, és esetleg külön „kötetben” szerette volna kinyomtatni. Amint arról még később lesz szó, a kolofon tanúsága szerint a szöveg 1552-ben keletkezett. Ebben az évben Tinódi már javában írta a későbbi *Cronica* anyagául szolgáló szerzeményeit, amelyek közül a legtöbb 1553-ban lett kész, ebben az évben tehát valószínűleg csak ezzel foglalkozott. Figyelembe véve, hogy ezek az énekek egykorú eseményekről tudósítottak, és ilyen módon sokkal nagyobb jelentőséget képviseltek, nem csoda, hogy Tinódi esetleg félretette Zsigmond életének kinyomtatását, és inkább ahhoz a tervhez fordult, amelytől minden szinten (anyagiai és népszerűség tekintetében is) többet remélhetett.

A *Zsigmond király és császár krónikája* esetében három forrással rendelkezünk: a *Petrovay-énekeskönyvvel*, a *Cancionaléval* és egy szintén Kolozsváron, 1574-ben

megjelent füzetes kiadvánnyal, amelyet már Heltai halála után annak özvegye jelentetett meg, egy Béla királyról szóló históriával egybekötve. A források közötti különbségek esetében a *Cancionale* és a ponyvakiadvány szövegeit gyakorlatilag egy változatnak tekinthetjük, mivel Heltainé változatlan utánnomással adta közre őket. A *Petrovay-énekeskönyv* szövegének még nem készült modern kiadása, ezért annak esetében a saját átírásomra és olvasatomra támaszkodtam.

Ahhoz, hogy Tinódi a *Thuróczy-krónikából* dolgozik, kétség sem férhet, különösen a *Petrovay-énekeskönyv* változatának ismeretében, mivel a kéziratban szerepelnek a krónikában olvasható latin fejezetcímek is. De ezen kívül is árulkodó a szöveg, hiszen nagyon szorosan követi a prózai forrást. A fejezetcímek megléte okán elképzelhető, hogy a kézirat hordozza az eredetihez közelebb álló változatot, bár az, hogy a *Cancionaléban* nem szerepelnek, korántsem jelenti, hogy Heltai forrásából is hiányoztak, hiszen tudjuk, mennyit változtatott Tinódi szövegein (például a *Nám-ok* kigyomlálása). Nem a latin fejezetcímek eltüntetése azonban az egyetlen különbség a változatok között. Rengeteg kisebb-nagyobb eltéréssel találkozunk az összeolvasás során, ezek az apró szóeltérések, nyelvjárási különbségek azonban nem bírnak túlzott jelentőséggel – a két forrás keletkezése között eltelt majdnem száz év bőven elég magyarázatot ad rájuk, főként, hogy valószínűleg nem is ugyanabból a forrásból dolgoztak. Többször előfordul azonban, hogy a *Cancionale* jelentősen több strófát tartalmaz egy-egy résznél – a *Petrovay-énekeskönyvből* többször is hiányzik hét-hét strófa, amelyeknek pedig (az akrosztichonból kiindulva) mindenképpen ott a helyük a szövegben. Az első hiányt az akrosztichon EIVSDEM|GESTIS|EVTOR részében, a másodikat a CASSHVŐES|DE|BEELO részben található vastag betűk jelzik, a versfőket jelen esetben a *Cancionale* változata szerint közölve. Ez a jelentős strófatöbblet talán sugallhatná azt, hogy mégis a nyomtatvány áll közelebb az eredeti szöveghez, érdemes azonban megfigyelni, hogy a második hiány éppen oda esik, ahol a Zsigmond fogságáról szóló história beékelődik a *Petrovay-énekeskönyvben* közölt hosszabb versbe, a kézirat ráadásul száz évvel a feltételezhető szerzetetés után íródott, így nem meglepő, hogy találkozunk nagyobb hiányokkal a szövegben. A meglévő strófák tekintetében pedig az énekeskönyv változata tűnik az eredetihez közelebb állónak.

Az egyik legnagyobb és legfontosabb különbség a következő strófa esetében áll fenn. A *Cancionale* változata szerint:

Sőt nagy örömekbe ők ott sírának,
Végzetre egymásnak új hírt mondának,
Előszer, mint lött dolga kis Károlynak,
Azután, mint lött halála anyjának.

A *Petrovay-énekeskönyvben* pedig:

Sőt még örömökben ott ők sírának,
Mint régen Aeneas mondta társinak,
Tenger vízín mikor bujdosnának,
Vitézeket kére, ne bánkódnának.

Abban a kérdésben, hogy melyik állhat közelebb az eredetihez, Tinódi a *Cronicában* szereplő, Ferdinánd királyhoz szóló ajánlásának egyik mondata tehet igazságot. Ott ugyanis prózai formában olvashatjuk a *Petrovay-énekeskönyvben* szereplő strófát: „Tanúbizonság erről az tengör vizébe Éneás társait mint bíztatja volt, hogy az ott való nyomorúságok végre emléközetre öröm lészön.” Ebben az esetben tehát bizonyosan a kéziratos forrásban találjuk az eredetihez közelebbi változatot.

A vers egyik legfontosabb része, az akrosztichon szintén rengeteg eltérést mutat a két forrás között, ráadásul a versfők önmagukban is különlegesek. Nyelvileg heterogén betűsorról beszélhetünk ugyanis – az első rész latin, a továbbiak magyar nyelvű szöveget adnak ki. Ilyesmire pedig gyakorlatilag nem találunk példát a 16. században. A *Régi Magyar Vers Repertórium*⁵ 454 akrosztichonos versről tud, ezekből a versekből – beleszámítva a Zsigmond-históriát is – mindössze négyről mondható el, hogy többnyelvű szöveget adnak ki a versfői. A maradék 450 darab mind vagy tisztán latin, vagy tisztán magyar akrosztichonnal rendelkezik. A három vers közül egynek, az *Erdélyi históriának* szintén Tinódi a szerzője, az akrosztichonja pedig:

SEBASTIANVS|LITERATVS|DE|TINOD|LVTINISTA|CASSOVIE|COM-
PYLLAVIT|SERENISSIMO|DOMINO|DOMINO|FERDINANDO|AVTCRAO|
NATOO|REGI|HVNGARIE|DONAVIT||ASz|RACSOKNAK|MEGVERESE|FRA-
TER|GyEVRGNEK|VEZEVDSE|ASz|BASANAK|BEIEVVESE|TEREK|IANOS|
VITOeSSEGE|IANOS|HERCSEG|KILOePESE|ES|CASS||SzVLAMAN|CIAZAR-
NAK|HARAGIA|BEGLER|BEK|ELBOCIATASA|SOK|VARAKNAK|PVSzTITA-
SA|LIPPANAK|EREVS|VIVASA|VLVMA|BEK|ELSALADASA|TINODI|SEBEV-
STIOeN|ISASV|KERI|MINDEN|MEGBO||FRATER|GEVRGNEK|SzERNIOeV|
HALALAROL|KIRALFI|CASSABOL|KIBVDOSASAROL.

Amint látszik is vastag betűkkel kiemelve, sokkal kisebb mértékben tartalmaz latin szöveget, szemben a Zsigmond-história versfőivel, amelyek körülbelül ugyanakkora részben adnak ki latin, illetve magyar nyelvű szöveget. Ráadásul itt csak a Ferdinánd királynak szóló ajánlást olvashatjuk latinul, amely egy zárt egységet, az első fejezetet tölti ki. Vagyis nem beszélhetünk valódi keveredésről. A maradék két ének, a *Hariadenus históriája*⁶ és a *Genealogia historica*⁷ Valkai András munkája. A *Hariadenus* akrosztichonja:

IEVERENDISSIMO|AC|MAGNIFICO|DOMINO|MICHAELI|CHAKI|S-
VPREMO|CONSILIARIO|CANCELLARIO|SECRETARIO|REGIE|MAIESTA-
TIS|AC|EEEIVSDEM|IN|ABSENCIA|LOCVMTENENTI|REGIO|ANDREAS|

⁵ *Répertoire de la poésie hongroise ancienne I–II.*, éd. Iván HORVÁTH, Gabriella H. HUBERT, Paris, Editions du Nouvel Objet, 1992 (Ad Corpus Poeticarum), <http://rpha.elte.hu/>

⁶ RPHA 629, <https://rpha.oszk.hu/id/0629> (utolsó letöltés: 2019. december 15.)

⁷ RPHA 1328, <https://rpha.oszk.hu/id/1328> (utolsó letöltés: 2019. december 15.)

VALKAI|DOMINO|SVO|GRACIOSISSIMO|PARATISSIMA|SERVICIA|COMMENDAT|VT|PATRRROOONO|BENE|MERENTI|**ELLIEN|SOKAT|NAGSAGOD|OeSz|VILAGON|IO|HIRNEVEL|MINT|ELTETET|ISTEN.**

Itt a magyar rész van vastagon kiemelve. A *Genealogia* versfői a következő szöveget adják:

SERENISSIMI|PRINCIPIS|ET|DOMINI|DOMINI|IOANNIS|SECVNDI|DEI|GRACIA|ELECTI|REGIS|HVNGARIE|DALMACIE|CROACIE|DOMINI|ET|PRINCIPIS|NOSSTRII|CLEMENTISSIMI|GENEALOGIA|DESCRIP|TA|PER|ANDREAM|VALKAI|CVI|HVMILIMA|FIDELISSIMA|PARATISSIMA|AC|PERPETVA|SERVICIA|IDEM|VALKAI|COMMENDAT|ET|RERVM|FOELICIVM|PROSPEROS|EVENTVS|PRECATVR|A|DOeO|PER|DOMINV|M|IESVM|CHRISTVM|FILIVM|EIVS|CVI|LAVS|HONOR|ET|GLORIA|IN|OMNE|OeVVM|AMEN|AMEN|A|VALE|VIVE|CLEMENTISSIMOe|PRINCIPVM|REGVM|CHRISTIANISS|ME|AD|COMMWNEM|HVNGARORVM|CONSERVACIONEM|ET|REGNI|IPSORVVM|AADFLICTISSIMI|PERMANSIONEM|DEVS|CONSERVET|VESTRAM|MAIESTATEM|CVI|ITERVM|HVVMILIMA|PERPETWA|FIDELISSIMA|AC|OBSECVEENTIISSIMA|SEERVICIA|HVMI|LITER|COMMOeNDAT|CORDE|PVRISSIMO|AC|PERFEECTISSIMO|ET|DOeVM|PRO|SALVTE|PRINCIPIS|PRECATVR|DEVS|OMNIVM|CREATOR|ET|CONSERVATOR|AVDI|PRECES|NOSTRAS|REGE|GUBERNA|ET|CONSERVA|REGEM|NNNOSTRVVM|AD|TVI|NOMINIIS|GLORIAM|SIES|**SEGILI|OeN|ISTEN|KEGIELMES|VRAM.**

A kevesebb betűt jelentő, jelen esetben magyar nyelvű rész megint vastagon van kiemelve. Ezeknek a terjedelmes akrosztichonoknak a közlése bizonyítási és szemléltetési okból volt szükséges. Egyértelműen megmutatják ugyanis, hogy ha volt is bármilyen (rendkívül kevés példával igazolható) hagyománya a makaróni akrosztichonoknak, az kimerült abban, hogy az egyik nyelven valamilyen főúr-
nak vagy királynak szóló dedikálást, jókívánságot olvashatunk, míg a másikon, megszokott módon, az ének tartalmának összefoglalását. A Zsigmond-história esetében azonban nem erről beszélhetünk; mind a latin, mind a magyar nyelvű akrosztichonrészek tartalmi összefoglalók, egészen addig a pontig, míg a magyar nyelvű versfők látszólag kisebb káoszba nem fulladnak. Mivel azonban nem ez az egyetlen probléma a verssel, a jelentős eltérések miatt érdemes mindkét ma ismert forrásból idézni a versfőket.⁸

⁸ Az akrosztichonokat a könnyebb befogadhatóság érdekében a következők alapján írtam át: a dupla betűket megtartottam, a J betűket I-re cseréltem, az É betűket E-re, az Oe-ket pedig Ő-re.

A *Cancionale* változata:

MMCIPI|PREFASAI|IO|CGRONICAM|SIGISMVEDII|REGIS|ET|IMPE-
RATORIS|DIMVMCVM|CETHRIS|EIVSDEM|GyESTIS|EVTOR|SEBASTIALV-
S|EITERATVS|DE|TINOD|LVTIEISTA|CASSHVŐES|DE|BEELO|REGIO|SIGIS-
MVNDIS|KCIIE|ISTVAN|KS|VAIDAEAK|MINT|FAIÓT|VETŐNNTTE|SABV-
SEN|DEAK|IRTA|KEVNVVBE|SIKMOMTSAK|IRIA|SEBESTIE|KETSZER|OR-
N|SIGMOTT|KIRAD|CROAICAIAT|VEGESzTE|SEBESTVVE|SzENSECBAE.

A *Petrovay-énekeskönyv* pedig:

INCIPIT|PRAFAAKIO|IN|CHRANICAM|SIGISMVNDII|RAGIS|ET|IMPE-
RATORIS|SIMMLCVM|CETERIS|EIVSDEM|GyES|R|SABASTIANVU|NITE-
RATES|DE|TIND|LVTININTA|CsASNT|KIRALNAA|FOGySAGAROL|AS|SA-
BADULASAROL|SEBESTIEN|DEAC|EBENLO|REGIS|SGISMVNDIS|I-
IE|ISTVAN|VAIDALAK|MINT|FAIÓT|VETETTE|SABŐSTIAN|DEAK|IRTA|
KEUNVVBI|SIGMVNTNAK|IRIA|SEBESTIEN|KATSzAR|ORNA|SIGMONT|
KIRAL|CRONICsAIET|TEGESTA|SEBSETVUN|ESz|ENEKBAN.

Korábban már Vadai István is foglalkozott Tinódi akrosztichonjaival.⁹ Ő a betűsorokat hangjelölésük kapcsán elemezte. Mivel ennek az éneknek az esetében valószínűleg csak a *Cancionale* változatát használta fel az emendáláshoz, az általa kijelölt nyomvonalon és módszerét követve talán érdemes mindkét forrás vizsgálatával újra megpróbálni a valószínűsíthető eredetihez minél közelebb hozni a meglévő változatokat.

Az akrosztichon legnagyobb részét a két változat összemérésével valószínűleg helyre tudjuk állítani, azonban lesznek olyan részek, ahol egyik forrásunk sem segít. Az már most feltűnhet, hogy bizonyos mértékben töredékes mindkét szövegváltozatunk, vagy legalábbis igen nagymértékű a szövegromlás.

Az első szó esetében a kéziratnak lesz igaza, és az INCIPIT a helyes. A következő szó feltehetően egyik változatban sem teljesen kifogástalan, hiszen minden bizonnyal a PRAEFATIO valamilyen alakjának kellene ott állnia, és ennek mindkét változat csupán annyira felel meg, hogy ez kikövetkeztethető legyen, habár a *Petrovay-énekeskönyv* majdhogynem ezt közli (*Cancionale*: PREFASAI, *Petrovay*: PRAFAAKIO). Legértelmesebb a két könyv változataiból kompilált PRAEFATIO lenne. Az A betű ismétlődése természetesen nem jelent gondot, ez teljesen megszokott, és még csak nem is kell feltétlenül betoldott strófát sejtenuünk mögöt-
te, a C avagy T betű kérdése azonban már bonyolultabb. Ugyan a C és K betűk néha felcserélhetők, a Károly név esetében mégsem túl valószínű, hogy jelölhetjük C-vel, mint ahogyan az sem, hogy Tinódi a név latin változatát használta volna. Esetleg az „Az” szót helyettesíthetjük „Csak”-kal. Ekkor a következő mondatot

⁹ VADAI István, *A függőleges beszéd: Tinódi akrosztichonjairól = Művelődési törekvések a korai újkorban: Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*, szerk. BALÁZS Mihály, FONT Zsuzsa, KESERŰ Gizella, ÖTVÖS Péter, Szeged, JATE Régi Magyar Irodalom Tanszék, 1997 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 35), 617–638.

kapnánk: *Csak Károly királyt Zágrábba behozák*. Azt hiszem, ez még nem jelentékeny változtatás, és a mondat értelmét sem csorbítja. Ezután három szó erejéig szintén a *Petrovay-énekeskönyv* a helyes: IN CRONICAM SIGISMUNDII, kivéve a CRONICAM szó O betűjét, melyet a *Cancionale* hoz. Ezután megint Heltait kell követnünk három szó terjedelemben, hiszen a szöveg valószínűleg így folytatódott: REGIS ET IMPERATORIS. Utána viszont a kézirat lesz a helyes a SIMML CUM betűsorrallal, hiszen a nyomtatvány a DIMVMCVM betűket hozza. A helyes szöveg pedig, amit keresünk, a *simul cum*. A második M betűt úgy javíthatjuk az énekeskönyvben, ha az adott sort átrendezzük kissé, és a „Mária király vala nagy óhajtságban” helyett ezt íránk: *Vala Mária király nagy óhajtságban*. A CETERIS EIUSDEM GESTIS szavaknál viszonylag együtt halad a két szöveg, és a kettő kontaminációja után meg is kapjuk a helyes változatot, utána viszont Heltainál olyan strófák szerepelnek (EVTOR), amelyek nincsenek meg a *Petrovay-énekeskönyvben*, holott itt még elvileg egymás mellett halad a két változat. Számottevő különbség igazából ennek ellenére nem mutatkozik, és a strófák tartalmából (Mária királyné beszél az urakhoz, akik éppen megkoronázták) sem következtethetünk arra, hogy Heltai toldotta volna be ezt a részt. Valószínűleg a kézirat forrása volt hiányos itt. Ennek megfelelően úgy látszik, itt Heltai változata áll közelebb az eredetihez, mivel ez a betűsor könnyen jelentheti az AUTOR szót. A szókezdő E betű minden különösebb nehézség nélkül cserélhető A-ra, a strófa ugyanis az „*Ezt jó kedvvel akkor felfogatták*” sorral kezdődik, amely könnyen lehetne így is: *Azt jó kedvvel akkor felfogatták*. Ezután a SEBASTIANUS LITERATUS DE TINOD LUTINISTA szavak következnek, amely rész egyébként többé-kevésbé megegyezik, vagy legalábbis feltételezhető mindegyik forrás alapján (Heltai: SEBASTIALVS|EITERATUS|DE|TINOD|LVTIEISTA, *Petrovay*: SABASTIANVU|NITERATES|DE|TIND|LVTININTA), és ennek megfelelően könnyen meg is kaphatjuk, ha felváltva szemezgetünk betűket a két változathoz. Majd ezután következik a *Petrovay-énekeskönyvben* a betoldott, másik Zsigmond-história. Ennek az akrosztichonja teljesen értelmesnek látszik, valószínűleg nem sokat romlott a szöveg:

NT|KIRALNAA|FOGYsAGAROL|AS|SABADULASAROL|SEBESTIEN|DEAC.

Egyedül a királynak szó végén helytelen az utolsó betű, de ez nem nevezhető számottevő hibának. Ráadásul könnyen javíthatjuk is – az énekeskönyvben szereplő sor a következő: „*Az király ellen magyar urak ezt indították vala*”. Ha megváltoztatjuk kissé a szavak sorrendjét, megkaphatjuk az akrosztichonba tökéletesen beillő szósort: *Király ellen az magyar urak ezt indították vala*. A versfőkből kinyerhető szöveg eleje pedig minden valószínűség szerint csonka, és természetesen a ZSIGMONT utolsó két betűjét látjuk. Az RMKT ki is pótolja a szöveget és „teljes” változatban közli.¹⁰ A betoldás végével újra együtt fut a két változat, és e ponton figyelhetjük meg a legnagyobb eltérést közöttük. A kéziratban, ha eltekintünk a

10 *Régi magyar költők tára, III: XVI. századbeli magyar költők művei*, 2, kiad. SZILÁDY Áron, Bp., Akadémiai, 1881, 359.

betoldástól, ezt a betűsört kapjuk: CASEBENLO. A *Cancionale* ezen része a következő: CASSHVÖESDEBELO. Ennél a pontnál az a legvalószínűbb, hogy a hosszabb változat a helyesebb, hiszen nem látszik elképzelhetetlennek, hogy ott, ahova betoldásként beír a másoló egy másik szöveget, némi hiány is fellépjen. Ráadásul Heltainál ez a szöveghely két részre bontható: CASSHVÖES és DEBELO. A *Losonczy István haláláról* című ének¹¹ akrosztichonjában is találunk az elsőhöz hasonló sort: CASSOVIŐ. A nyilvánvaló hasonlóság a két szó között meglehetősen valószínűvé teszi, hogy ugyanarról beszélhetünk mindkét műben. A H betűt is javíthatjuk O-ra, amennyiben a „*Hédervári Kont Istvánnak ott vala*” sort úgy változtatjuk meg, hogy *Ott Hédervári Kont Istvánnak vala*. Az a strófa, amelynek az I betűt kellene hoznia, nyilvánvalóan hiányzik. Az Ő hangot (amit nyugodtan jelölhetnénk Oe-vel is) minden nehézség nélkül cserélhetjük E-re.¹² Viszont, ha így olvassuk bele az akrosztichon egészébe, akkor rögtön látszik, hogy az eredeti szósört nem is kettő, hanem három részre kellene bontanunk, vagyis az eddigi második rész igazából a DE BELLO szavakat közvetíti, kissé romlott formában. A két forrás akrosztichonja itt azonban már összekapcsolódott, így a *bello* szót összerakhatjuk a két forrás alapján, a betűket különválogatva. Az akrosztichon első részéhez feltehetően már csak a REGIS SIGISMUNDIS szavak tartoznak, amelyeket szintén a már ismert módszerrel nyerhetünk ki a szövegekből (a nyomtatvány: REGIO|SIGISMVNDIS, a kézirat: REGIS|SGISMVNDIS – a *Petrovay-énekeskönyvből* itt hiányzik egy strófa).

A teljes latin akrosztichon tehát körülbelül ezt a szöveget adná: *Kezdődik az előszó, Zsigmond király és császár krónikájában több viselt dolgaival együtt írja Tinódi Lantos Sebestyén Kassában, Zsigmond király háborújáról*. Ha még helyesebben szeretnénk közölni a szöveget, elég a Thuróczy-krónika fordításához fordulnunk: *Kezdődik az előbeszéd. Zsigmond király és császár krónikájához ugyanannak egyéb cselekedetiről*.¹³ Vadai István jegyezte meg, Tinóditól megszokott, hogy beleépíti akrosztichonjaiba Thuróczy szövegének incipitjeit,¹⁴ és ha előkeressük a Zsigmondról szóló részt, valóban, szóról szóra megtaláljuk a latin mondatot a krónikában: „Incipit pfatio in chronica Sigismundi regis et imperatoris simul cum ceteris eiusdem gestis”.¹⁵ A *praefatio* és a *chronicam* szavak azért nincsenek teljesen kiírva, mert a szerző a rövidített formákat használja. Tinódi ezt a mondatot, mint láttuk, szó szerint építette be a versfőibe, és csak a saját adatainak közlésével egészítette ki. Ezen a ponton Heltai változatában szerepel két plusz strófa, amelyeknek nyoma sincs a *Petrovay-énekeskönyvben*, viszont elsimítják a hirtelen témaváltást, melyet a kéziratban egyértelműen megtalálunk, ott ugyanis ez a két strófa követi egymást:

11 RPHA 1244, <https://rpha.oszk.hu/id/1244> (utolsó letöltés: 2019. december 15.)

12 Vadai István a kérdésre vonatkozó megoldását később idézem.

13 Thuróczy János, *Magyar Krónika*, Bp., Magyar Helikon, 1957. <http://mek.oszk.hu/10600/10633/10633.htm> (utolsó letöltés: 2019. december 15.)

14 Ezt az információt Vadai István szóbeli közlése után néhány éve Pap Balázs osztotta meg velem, amiért akkor is, most is nagyon hálás vagyok mindkettejüknek.

15 Thuróczy, i. m., 213.

Sok vitézek, gallusok ott elveszének,
Zsigmond király hercegekkel eredének,
Egy csónakon által Dunán esének,
Magyarok utokban sokan elveszének.

István vajdának meg mikor ölették,
Társaival egynehányon ölettének,
Nekik közülök számkivettetének,
Országában király békével lakék.¹⁶

Ezután találjuk a magyar részben a rövid, a fenti leírásnak megfelelő, értelmetlennek tűnő betűsort: KCIIE. Ennek ráadásul csak az utolsó három betűje szerepel a *Petrovay-énekeskönyv*ben, azonban valószínűleg Heltai szövegében is romlott ez a szöveghely, azt ugyanis tudjuk, hogy annak az István vajdának, akit Zsigmond lefejeztetett, Lackfi volt a vezetékneve.¹⁷

Azt, hogy fővesztésről van szó az akrosztichonban, megtudhatjuk a romlott versfők helyreállításából is. Ez a rész mindkét, általunk ismert változatban így szerepel: FAIÓT, mivel azonban utána a kéziratban a VETETTE szó áll, nem nehéz kikövetkeztetni, mi jött vetette a király a vajdának, és szerencsés módon történelmi források is megtámogatják ezt az elképzelést, többek között Thuróczy is, aki szintén közli a nevet,¹⁸ illetve a *Petrovay-énekeskönyv*be betoldott énekben is megtaláljuk.¹⁹ Utána viszont megint a *Cancionale* tartalmazza a helyes változatot, a KEVNVVEBE szóval.

Ez a rész gyakorlatilag le is zárhatna egy akrosztichont:

LACZFI|ISTVAN|VAIDANAK|MINT|FEIET|VETETTE|SABŐSTIAN|DE-
AK|IRTA|KEVNVVEBE.

Heltainál találunk két teljesen oda nem illő betűt az István és a vajdának szavak között: KS. Ez a betűfölösleg pedig arról tanúskodik, hogy ez a két strófa valószínűleg Heltai betoldása (ahogy azt már Varjas Béla is megjegyezte):²⁰

Királyt pápa hitszegésből ódozá,
Tetszék királynak, igen jól járt vala,
De Isten szerencsáját sárba nyomá,
Mert azután mind nagyobb szégyent valla.

¹⁶ *Petrovay-énekeskönyv*, Biblioteca Academiei Române, Ms. R. 1526., <https://rpha.oszk.hu/book/MKEVB1-0093>, 14v.

¹⁷ HÓMAN Bálint, SZEKFŰ Gyula, *Magyar történet*, Bp., Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1928.

¹⁸ THURÓCZY, i. m., 229.

¹⁹ *Petrovay-énekeskönyv*, i. m., 10.

²⁰ HELTAI Gáspár, *Cancionale*, szerk. VARJAS Béla, Bp., Akadémiai, 1962 (Bibliotheca Hungarica Antiqua, V), 6.

Zsigmond példája mind a nagy uraknak,
 Hogy ne higgyenek római pápának,
 Mert haszontalan mind ő ódozása,
 Hamis hitet követ örök kárvallása.²¹

Ezután azonban kissé furcsává válnak a versfők. A következő elkülöníthető szakasz ugyanis így hangzik: SIGMONTNAK|IRIA|SEBESTIEN|KETSZER|IRNA. A kétszer szó csak Heltainál szerepel, az IRNA pedig ilyen alakban egyikben sem található meg, de valószínűleg nem is ez lesz a helyes alak. Az akrosztichon-részletnek láthatóan értelme sem sok van, nem csak a szövegen belül, de önmagában sem, ennek ellenére mégis így kell tagolnunk a betűsört, mivel a befejező, utolsó rész újra egy teljesen világos mondatot ad:

SIGMONT|KIRAL|CRONICAIAT|VEGESzTE|SEBESTIEN|ESz|ENEK-
 BEN.

Természetesen ezt a részt is csak mindkét változat felhasználásával és némi emendálással kaphatjuk meg. Az *énekben* szó E betűjét úgy állíthatjuk helyre, ha az „Az királynak” helyett *Ez királynak*-ot feltételezünk. Az elméletileg helyreállított, azonban minden bizonnyal romlott akrosztichon tehát így nézne ki teljes egészében:

INCIPIIT|PREFAACIO|IN|CHROCINAM|SIGISMUNDI|REGIS|ET|IM-
 PERATORIS|SIMUL|CUM|CETERIS|EIUSDEM|GESTIS|AUTOR|SEBASTI-
 ANUS|LITERATUS|DE|TINOD|LUTINISTA|CASSOVIEES|DE|BELLO|RE-
 GIS|SIGISMUNDIS|LACZFI|ISTVAN|VAIDANAK|MINT|FEIET|VETETTE|SA-
 BÓSTIAN|DEAK|IRIA|KEVNVVEBE|SIGMONTNAK|IRIA|SEBESTIEN|KET-
 SZER|IRNA|SIGMONT|KIRAL|CRONICAIAT|VEGESzTE|SEBESTIEN|ESz|E-
 NEKBEN.

Azok a betűk vannak vastaggal kiemelve, amelyek egyik forrásból sem nyerhetők ki, csupán következtetni tudunk rájuk. Az első vastag betűről, a C-ről, a harmadikról, az U-ról és a negyedikről, az A-ról, illetve a CASSOVIEES szó megváltoztatott, betoldott betűiről korábban már esett szó. A következő, az L a *literatus* szóban Heltainál E betű, és a sor így néz ki: „*Es az üdöbbe hogy forgott vala*”. Nem nehéz elképzelni, hogy az „Es”-t ebben a mondatban mondjuk Lám-ra cseréljük. A Lackfi szó esetében sajnos sokkal nehezebb a helyzet, ugyanis itt jelentősebb szövegromlást feltételezhetünk, mint a többi rész esetében, és alternatív forrás hiányában szinte lehetetlen bizonyítani ezt az elképzelést. Ebben a kérdésben csak a történelmi forrásokra és Tinódi alaposságára, többi szövegével is alátámasztható hitelességére támaszkodhatunk, azonban még az érvek kis száma ellenére is hiszem, hogy valamilyen formában ez a név állhatott az eredeti szövegben. Az

21 HELTAI, *Cancionale*, i. m., Giiij.

akrosztichonban azért jelöltem „Laczfí” módon a nevet, mert így találhatjuk meg a *Petrovay-énekeskönyv*be betoldott énekben is, illetve *Toldi Miklós históriájában* is szerepel egy Laczfí András. A „fejét” szó mindkét változatunk esetében így néz ki az akrosztichonban: FAIŐT. Az első betű, melyet meg kell változtatnunk, hogy a valószínűleg helyes szót megkapjuk, az A. Nem nehéz elképzelni, hogy az „A szegény magyarok sokan veszének” helyett mondjuk *E szegény magyarok...* álljon. A második probléma az Ő betű, azonban erről a jelenségről Vadai István már bővebben írt a fentebb idézett tanulmányában: „Ha képzeletben a versek szövegében az összes *ő* betűt átírjuk *ev* kettős betűre, akkor ez nyilván azokat a versszakkezdő betűket is érinti, amelyek eddig *ő* betűként jelentek meg az akrosztichonban. Mivel csak a kezdőbetűt kell odaolvasnunk, ezek a zavaró *ő* betűk rögtön *e* betűvé válnak.”²² Vadai kijelentése tehát teljesen megoldja a problémát. Az IRNA szóban kiemelt I betűre később bővebben kitérek majd. A *Sebestyén* szó az utolsó hely, ahol meg kell változtatni a sorkezdő betűt. Heltainál ezt olvassuk: SEBESTVV. Petrovay-nál pedig: SEBSETVUN, vagyis két strófa felcserélésével megkapjuk a SEBESTVUN alakot. Az első V-nek Heltainál I-nek kellene lennie. Ez az „*Úgy forgódnak nagy sok rendbéli papok*” sorban szerepel. Itt sem túl nehéz a javítás, hiszen az *úgy* szót egyszerűen kicserélhetjük *így*-re, és máris helyesebb az akrosztichon. Ezután talán helyesebb a kéziratához nyúlni az utolsó két betű kérdésében. Az N természetesen tökéletes, a V esetében pedig átrendezhetjük a *Petrovay-énekeskönyv* vonatkozó sorát: „*Ülteték egy koporsóban székiben*” helyett tehát az állna, hogy *Egy koporsóban ülteték székiben*. Így tehát maga a szöveg is alátámasztja, hogy nem kell hatalmas változtatásokat tennünk ahhoz, hogy létrehozzunk egy, az eredetihez talán közelebb álló akrosztichont.

A fenti kitérő arra szolgált, hogy az eredetihez talán valamivel közelebb álló akrosztichonnal dolgozhassunk. A következőkben az imént emendált versfőszöveget veszem majd alapul az esetleges példaknál. Ha megvizsgáljuk a versfőket, más magyarázat is adódik a hibáira, mint csupán az, hogy az évek során jócskán romlott a szöveg. Bármelyik másik költő esetében nem lenne érv, de Tinódinál mindenképpen mérlegelni kell azt is, hogy mennyire pontosan dolgozott – nem valószínű, hogy ilyen furcsa akrosztichont írt volna. Valószínűleg nem is írt. A továbbiakban igyekszem felvázolni azt a – véleményem szerint valaha nyomtatott formában is létező – Zsigmond király történetét megéneklő históriafüzért, amely öt különböző részből áll, melyek közül mindegyik akrosztichonja teljesen értelmes, és amelyekben a *Thuróczy-krónikát* követő kronologikus rend is érintetlen.

Az első rész a latin nyelvű akrosztichont ölelné fel, de a *Petrovay-énekeskönyv* változatában láthatjuk, hogy ez is ketté van bontva, hiszen az egyik latin fejezetcím (Coronatione Regis Sigismundy) előtt szerepel a jelzés, hogy az ének második része következik: SECUNDA PARS. Mivel a továbbiakban az akrosztichon már nem latinul idézi a *Thuróczy-krónikát*, illetve ez a legnagyobb terjedelmű rész mind közül, azt gondolom, valószínűleg ez készülhetett el először, és később követte

22 VADAI, *A függőleges beszéd...*, i. m., 617.

az összes többi, magyar versfókkal rendelkező rész. Az is ezt támaszthatja alá, hogy a latin fejezetcímek a magyar akrosztichonos részben már kevésbé vannak segítségünkre, igaz, ez főként annak köszönhető, hogy a *Petrovay-énekeskönyv* változatából sok helyen hiányoznak strófák, és többször is ezekre a helyekre esne egy-egy újabb részegység jelzése, amelyekről így nem tudhatjuk bizonyosan, léteztek-e. Habár a vers ismert részei alapján valószínűleg igen, és szerencsére a história-részek határainál majdhogynem minden esetben szerepelnek is.

A Zsigmond király krónikáját feldolgozó históriafüzér első része tehát, akrosztichonja szerint a következő lenne:

INCIPIT|PRAEFAACIO|IN|CHROCINAM|SIGISMUNDI|REGIS|ET|IM-
PERATORIS|SIMUL|CUM|CETERIS|EIUSDEM|GESTIS|AUTOR|SEBASTI-
ANUS|LITERATUS|DE|TINOD|LUTINISTA|CASSOVIEES|DE|BELLO|RE-
GIS|SIGISMUNDIS.

A históriafolyam második, különálló éneke az lenne, amelyet jelenleg külön versnek tart a szakirodalom, vagyis a kötéstáblából kiáztatott szöveg Zsigmond fogságáról és szabadulásáról. Ez ugyanis rossz helyen szerepel a *Petrovay-énekeskönyv*ben, hiszen tematikailag pontosan oda illene, ahol a latin nyelvű versfők véget érnek. Erre már Szilády Áron is felhívta a figyelmet a *Régi Magyar Költők Tára* Tinódi-kötetében, azonban mindössze annyit jegyzett meg, hogy a két ének egymást kiegészíti. Kijavította a beillesztés helyét, amely Petrovay másolatában rosszul szerepel, és azt feltételezte, hogy a hosszabb vers esetében Petrovay és Heltai esetleg ugyanazt a nyomtatványt használhatták fel a szövegek kiadásához, illetve lemásolásához.²³ Ez utóbbi feltételezéssel azért sem tudok egyetérteni, mert még ha Heltairól valóban tudjuk is, hogy változtatott a szövegeken, Petrovay nem látszik ennyire tudatosnak. Bár az énekeskönyv teljes átírása és vizsgálata még hátravan, az eddig elolvasott, átnézett részek alapján ő inkább állt közelebb az ún. szolgai másolóhoz, illetve a hosszabb és a rövidebb ének változatainak eltérései egyaránt azt teszik igen valószínűvé, hogy különböző kiadásokból dolgoztak. Legfőképpen az énekeskönyvben szereplő plusz strófák (a Zsigmond fogságáról szóló rész) és a már idézett, Aeneas emlegető strófa mutathatja ezt, hiszen, ha az eltérő metrum miatt esetleg direkt hagyta is volna ki Heltai a hosszabb részt, ebben a strófában nincs semmi olyasmi, amit érdekében állt volna megváltoztatni. Petrovay pedig valószínűleg nem másított semmit a szövegeken, így a rendkívüli eltérés legvalószínűbb magyarázata az eltérő forrás. A nyomtatás dátumáról nem tudunk közelebbit, ahogy a helyéről sem, de a másolat végére Petrovay még odaírta, hogy „A. D. 1572.” Mivel az 1570-es években a füzetes kiadványok leginkább Komlós András műhelyéből származtak, talán elképzelhető, hogy a szöveg a debreceni nyomdából került ki. Komolyabb bizonyíték hiányában azonban egyelőre bármelyik, a korban működő nyomda szóba jöhet.

²³ *Régi magyar költők tára*, i. m., 464.

Mindenesetre ezzel a résszel akrosztichon szempontjából sincs probléma, hiszen teljesen értelmes mondatot adnak ki a betűk:

[ZSIGMO]NT|KIRALNAA|FOGSAGAROL|ES|SABADULASAROL|SEBES-
TIEN|DEAK.

(teljes terjedelmében 55 strófa)

A harmadik vers akrosztichonja esetében az elején kisebb problémával találkozunk, ami nem is meglepő, mivel itt kezdődik Lackfi István neve, amely helyen a *Cancionale* és Petrovay másolata is hiányos, és mindkét esetben valószínű a szövegromlás is. A megmaradt betűk és a történelmi források ismeretében azonban legalábbis igen megalapozott a gyanú, hogy mi állhatott eredetileg az akrosztichon elején, a nehézkes kezdés után pedig rendben folyik a szöveg, és könnyen elkülöníthető, hogy hol ér véget ez a rész, és hol kezdődik a következő.

Ennek a résznek az akrosztichonja a következő lehetett:

LACZFI|ISTVAN|VAIDANAK|MINT|FEIET|VETETTE|SABŐSTIAN|DE-
AK|IRIA|KEVNVVEBE.

(56 strófa)

A következő latin fejezetcím, amely egységhatárt is jelöl egyben, a „De Corona[tione] Regis Sigismundi in Regiem Bohemie”. Az ezután kezdődő, negyedik rész rendelkezik a legkevesebb strófával (33), ami nem is meglepő, hiszen a versfők is kissé értelmetlen szöveget adnak ki. A *Cancionale* változatában így néz ki ez a rész: SIKMOMTSAK|IRIA|SEBESTIE|KETSZERORN. Petrovay kéziratos másolatában pedig: SIGMVNTNAK|IRIA|SEBESTIEN|KATSARORNA. A „Zsigmondnak írja Sebestyén” rész kikövetkeztethető, hiába romlott mindkét forrásban. Ami utána következik, az első pillantásra valami zavaró értelmetlenségnek tűnik, amit semmiképp nem tudunk feloldani. Tinódi alaposságára azonban nyugodtan hagyatkozhatunk, és feltételezhetjük, hogy semmiképp nem írt volna ennyire zavaros versfőket. Ráadásul a forrásaink sem a megbízhatóság mintaképei, elég sok rontás, hiány fedezhető fel mindkettőben. Abból érdemes kiindulni tehát, amit eddig megfigyelhettünk a különböző részek akrosztichonjai nyomán, vagyis, hogy tartalmi összefoglalóját adják a részben elbeszélte eseményeknek. Ennél nem is kell tovább mennünk, mivel rögtön az első sorból kitalálhatjuk, milyen szavak rejlenek a felismerhetetlenségig való romlás mögött: „Zsigmondnak halljatok Két Koronáyatt”. Ha ennek a mondatnak valamilyen változatát képzeljük a csonka betűsor mögé, rögtön helyreáll a rend. Ennek alapján valami hasonló akrosztichont képzelhetünk el:

SIGMONTNAK|IRIA|SEBESTIEN|KETSZER|KORONA[JAT] esetleg KO-
RONA[ZASAT].

Igaz, még csak az sem feltétlenül szükséges, hogy kiegészítsük az utolsó szó végét, hiszen az *Erdélyi história* akrosztichonjaiban is többször előfordul, hogy Tinódi befejezetlenül hagyja az utolsó szót. Esetleg elképzelhető még, hogy betűket kellene cserélni, és a KET|KORONAJAT állna ott valamilyen nagyon romlott formában, a két változat azonban annyira egyezik itt, a *Cancionaléban* ráadásul pontosan is szerepel a KETSZER szó, hogy mégis inkább ezt gondolom a valószínűbb megoldásnak.

A históriafolyam utolsó, ötödik része az ezután következő strófák lennének, amely szintén latin fejezetcímmel indít (De obitu Sigismundi), és gyakorlatilag a befejezést, Zsigmond halálát mondja el. Ennek az akrosztichonja így nézne ki:

SIGMONT|KIRAL|CRONICAIAT|VEGESZTE|SEBESTIEN|ESZ|ENEK-
BEN.

(47 strófa)

Ez egyaránt értelmezhető a teljes históriafolyamra, de akár magára az utolsó részre is. A befejezés tehát semmi buktatót, meglepetést nem kelt, a strófák között is észrevehető, nyilvánvaló és zökkenőmentes az átmenet:

Az ű hütöket mi volt meghalljátok,
Kit ennek végében néktek megírok,
De most halálárul császárnak szólok,
Hadát hallók, halálát hallgassátok.

DE OBITU SIGISMUNDI
Imperatoris Regi Hungariae Bohemie
et Chesare Romanorumque

Zsigmond király halálát meghalljátok,
Sok járását, hadát ám hallátok,
Cseh Prágában mikor lön beszállások,
Csehnek, Magyarnek lön ott víg lakások.

Az egész szövegről elmondható, hogy ahol tetten érhető a részek közötti váltás, ott a strófák is alátámasztják ezt az elméletet, a terjedelmi különbség sem számottevő; érdekes módon pont abban a részben találunk kevesebb strófát, amelyik egyébként is a legproblematisabb. Tinódit ismerve pedig nem nehéz elképzelni, annak ellenére, hogy jelenleg sem látszik tematikai hiány, létezhetett egy mostanra elveszett, de teljesebb változata ennek a résznek is.

A fent elkülönített részeket egyenként vizsgálva megfigyelhető, hogy (amint arra korábban is utaltam már) mindegyik akrosztichonja önmagában is megállja a helyét, mindegyik önálló történetet mond el, melyeket csak Zsigmond személye köt egymáshoz, így nem nehéz elképzelni, hogy bármelyik megjelenhetett önállóan is. Illetve nem meglepő, hogy a *Zsigmond fogságáról* című rész ténylegesen meg is jelent, és tekintetbe véve, hogy ez az a rész, amely eltérő metrummal rendelkezik,

nem csoda, hogy még ma is külön versként tekint rá a szakirodalom. A fentiek tükrében azonban talán elgondolkodhatunk azon, nem érdemesebb-e együtt, egy történelemként, vagy még inkább egy történelemfüzérként kezelni az összes Zsigmond-ról szóló szöveget, ezt is beleértve. A közös, összeolvasott akrosztichon így nézne ki:

INCIPIT|PRAEFAACIO|IN|CHROCINAM|SIGISMUNDI|REGIS|ET|IMPERATORIS|SIMUL|CUM|CETERIS|EIUSDEM|GESTIS|AUTOR|SEBASTIANUS|LITERATUS|DE|TINOD|LUTINISTA|CASSOVIEES|DE|BELLO|REGIS|SIGISMUNDIS|[ZSIGMONT]|KIRALNAA|FOGSAGAROL|ES|SABADULASAROL|SEBESTIEN|DEAK|[LACZFI]|ISTVAN|VAIDANAK|MINT|FEIET|VETETTE|SABŐSTIAN|DEAK|IRIA|KEVNVVEBE|[SIGMONTNAK]|IRIA|SEBESTIEN|KETSZER|KORONA|JAT|[SIGMONT]|KIRAL|CRONICAIAT|VEGESZTE|SEBESTIEN|ESZ|ENEK BEN.

Összefoglalva: mivel a legtöbb ponton nemcsak Tinódi alapossága és mostanáig megismert munkamódszere támasztja alá a hipotézist, hanem maga a szöveg is, amely egyetlen szerzetési dátummal, egyetlen kolofonnal, tematikailag és kronologikusan kikezdehetetlen akrosztichon-sorozattal rendelkezik, és létezik olyan forrása, amelyben (igaz, rossz beosztás szerint, mégis) egy versként lejegyezve szerepel, azt hiszem, két út lehetséges:

1: a jelenleg teljesen különálló műként kezelt történetet, amely Zsigmond fogását és szabadulását írja le, beolvasszuk a hosszabb lélegzetvételű Zsigmond-kronikába, és a továbbiakban úgy tekintünk rá, mint az *Erdélyi* vagy az *Egri történetre*; vagy

2: ha a most külön kezelt történetet valóban független műnek tekintjük, akkor ugyanígy kell eljárunk a többi (majdhogynem ugyanazon elvek mentén) szintén elkülöníthető résszel is, és számolnunk kell három új, eddig „lappangó” Tinódi-verssel.

Összefoglaló

Tinódi Sebestyén életművét annyira régóta, annyira sokan és annyira mélyen vizsgálták már eddig, hogy szinte blaszfémia tünhet maga a gondolat is, hogy lehet még újat mondani akár róla, akár a szövegeiről. A 16. században atipikus, meghatározó és rendkívül termékeny életműve azonban lehetetlenné teszi, hogy az első magyar szerzői kötet összeállítója ne legyen állandó hipotézis-építések, találgatások céltáblája. Különösen olyan esetekben, amikor nélkülözniük kell az ultima manus elvét, a jelenleg ismert forrásaink pedig egymásnak szinte ellentmondó változatokat tartalmaznak. Ez a helyzet ugyanis Tinódi Zsigmond királyról szóló versével/verseivel.

A szakirodalom jelenleg két Zsigmond életével foglalkozó Tinódi-verset tart számon annak ellenére, hogy az egyik forrásukban „egybeolvasztva” szerepelnek. A hosszabb szöveget, a Zsigmond király és császár krónikáját három forrásból ismerjük: Heltai Cancionaléjából, egy ezen alapuló, szintén 1574-ben Kolozsvárott megjelent, változatlanul utánnymott ponyvakiadványból és a Petrovay-énekeskönyvből. A rövidebb szöveget, a Zsigmond császár fogságárólt pedig csak a Petrovay-énekeskönyvből. A feltételezhető szereztetés után körülbelül 100 évvel összeállított kéziratban egymást kiegészítve szerepel a két szöveg, a majdhogyanem egykorú nyomtatványokban a rövidebbnek nyoma sincs. Az összeolvasztást a szakirodalom általában Petrovay Miklós, a kézirat lejegyzője számlájára írja. Szerintem viszont már Petrovay forrásában is egyben szerepelhetett a két ének. A szövegek szorosabb olvasása során az az elképzelésem alakult ki, hogy egyetlen költeménynek, pontosabbnak inkább egy, az Erdélyi és az Egri históriához hasonló história-folyamnak kellene feltételeznünk a vers eredeti változatát. Amellett szeretnék érvelni tehát, hogy Tinódi Zsigmond királyról vagy egy verset, vagy öt különálló éneket írt, de semmiképp sem kettőt.

About the Unknown Poems of Tinódi

Tinódi's oeuvre has been studied for so long, so profoundly and by so many people, that the very idea of saying something new about him or his works could seem almost blasphemous. However, his atypical, definitive and extremely productive oeuvre in the 16th century makes it impossible not to be the target of constant hypothesis-building and guesswork. Especially in cases when it is impossible to apply the principle of *ultima manus* and the currently known sources contain almost contradictory versions. This is the case, for example, with Tinódi's poem(s) about King Sigismund.

The current literature lists two Tinódi poems that deal with the life of Sigismund, even though in one source they were combined. The longer text (Chronicles of the king and emperor Sigismund) is known from three sources, the Cancionale published by Heltai, from another print published in 1574 in Cluj-Napoca and the Petrovay songbook. The shorter text (About the captivity of king Sigismund) is known from the Petrovay songbook only and it does not show up in either of the prints. The manuscript, which was compiled about 100 years after the presumed creation of the texts, contains them merged. Miklós Petrovay, the assembler of the manuscript is usually accounted for the amalgamation of the two poems. Despite this opinion of the literature, I think Petrovay's source could have contained the two songs merged already. During the close reading of the said poems, I have developed a theory that considers the original version of the poem a single poem or rather a stream of poems, like two other works of Tinódi (the Song of Transylvania and the Song of Eger). Hence, in this paper, I would like to argue that Tinódi wrote either one poem or five separate songs about King Sigismund, but not two.